

Leikin ja vuorovaikutuksen muotoja lapsilla, joilla on autismikirjo

Tässä artikkelissa esitellään Piret Vermilän tuoretta väitöskirjaa, jossa tarkastellaan toiminta-alueittain opiskelevien lasten, joilla on autismikirjo, leikin ja vuorovaikutuksen muotoja. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lapset, joilla on autismikirjo, haluavat olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Aikuisen riittävän sensitiivinen ohjaaminen mahdollistaa lapsen leikin ja toiminnan kehityksen sekä vastavuoroisen vuorovaikutuksen säilymisen. Aikuisen toimiessa Vermilän onnistuneen leikkivuorovaikutuksen mallin mukaisesti lapsen on mahdollista päästä osalliseksi leikkiin ja vuorovaikutukseen sitoutuen toimintaan.

Teksti Piret Vermilä

Autismikirjon häiriöillä tarkoitetaan laajoja keskushermoston kehityshäiriöitä, jotka ovat perustaltaan neurobiologisia (Baron-Cohen, 2008; Fuentes ym., 2019). Autismikirjon häiriön diagnosointitapa on muuttunut jo kansainvälisesti, ja myös Suomessa valmistellaan uuden ICD-11-diagnosointityökalun käyttöönottoa. Henkilöille, joilla on autismikirjo, ovat tyypillisiä erilaiset haasteet kognitiivisen, sosiaalisen, vastavuoroisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation kehityksen eri osa-alueilla. Lisäksi sopeutuminen rutiineista poikkeavaan toimintaan voi olla vaikeaa, ja heillä esiintyy rajoittunutta, toistavaa käyttäytymistä, erityisiä mielenkiinnon kohteita sekä aistiyliherkkyyksiä tunto, kuulo ja kosketusaistin osalta. Nämä oireet alkavat yleensä ennen esikouluikää. (American

Psychiatric Association, 2013; Fuentes ym., 2019.)

Autismikirjon voi käsitteenä mieltää olevan suuri avautunut sateenvarjo, jonka alle mahtuu hyvin heterogeenisiä yksilöitä. Osalla henkilöistä, joilla on autismikirjo, diagnosoitiin saattaa liittyä muita diagnooseja toisten omatessa vuorostaan erityisiä kapea-alaisia kykyjä (engl., savant) esimerkiksi musiikin, taiteen, matematiikan tai visuospaatialisten taitojen osa-alueilla (Fuentes ym., 2019; Happé & Vital, 2009; Trefert, 2014). Kaikki henkilöt, joilla on autismikirjo, kokevat kuitenkin kohtuullisen suurta haittaa henkilökohtaisen, perheen, sosiaalisen, koulutuksellisen, ammatillisen tai muun elämässään tärkeän osa-alueen toiminnassa (Fuentes ym., 2019).

Leikki on merkityksellistä toimintaa lapselle

Leikki on toimintaa, jota pidetään erityisen tärkeänä lapsen kehitykselle. Leikin on katsottu hyödyttävän lasten kognitiivista, motorista, sosiaalista, emotionaalista ja kielellistä kehitystä. Leikkiä on tutkittu monin eri kysymyksenasetteluin, tieteennäkökulmin ja viitekehyksin. Osa tutkijoista näkee leikin lapsen sisäisenä kokemukse-
na ja osa taas tarkastelee leikkiä kulttuurisena tekijänä. Ekologinen leikkiteoria (Bornstein, 2006) painottaa vuorovaikutuksen ja ympäristön merkitystä leikin kehittymisessä Vygotskyn (1938/1978) sosiokulttuurisen teorian tavoin, kun taas Piaget'n (1976) kognitiivisen teorian mukaan leikki on työkalu, joka tukee yksilön kognitiivista kehitystä vaihe vaiheelta. Pellegrini (2010) tuo esille liikunnallisen *rough and tumble*-peuhuleikin tärkeän merkityksen sosiaalisten aivolohkojen kehitykselle. Motorisen vuorovaikutuksellisen leikin kehittäminen on tärkeää, sillä sen avulla voidaan harjoitella omien impulssien säätelyä ja hallintaa sekä yhteyden saamista toiseen ihmiseen. Lapsen aivot kypsyvät sosiaalisuuteen, kun lapsi on vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Sajaniemi ym., 2015).

Leikkiminen tapahtuu usein vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Monesti ajatellaan, että lapset, joilla on autismikirjo, eivät halua olla kontaktissa toisten ihmisten kanssa, vaan he vetäytyvät mieluummin omaan maailmaansa. Nämä lapset tarvitsevat paljon tukea sosiaalisen vuorovaikutuksen ja leikin harjoittelussa ikätoveriensa kanssa. (Fuentes ym., 2019.) Sosiaalinen leik-

ki voidaan nähdä sosioemotionaalisen ja kognitiivisen kehityksen osa-alueiden yhtymäkohtana, joka kehittyy vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Autismikirjon oireiden ydinolemus ilmenee hyvin sosiaalisessa leikissä sekä kehityksellisessä mielessä että lapsen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen pulmissa.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseen osallistui eräs toiminta-alueittain opiskelevien lasten koululuokka Suomessa. Näillä oppilailla oli kaikilla autismikirjon diagnoosi. Heille lisättiin lukujärjestykseen joka-päiväinen leikkitunti koko lukuvuodeksi. Näitä leikkitunteja videokuvattiin. Tässä tutkimuksessa käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jonka avulla tutkittiin lasten leikin muotoja ja lasten toimintaa leikkitunneilla sekä lapsen vuorovaikutusta toisten lasten tai aikuisen kanssa. Leikin muotojen ja toiminnan analysoinnissa käytettiin apuna Coplanin ja Rubinin (1998) tekemää PPBS-mittaristoa (Preschool Play Behavior Scale) soveltaen. Sovellettu PPBS-mittari tutki lapsen pidättyvää käytöstä, yksinleikkiä, yhteisleikkiä, motorista leikkiä ja riehumisleikkiä leikkitunnin aikana. Lapsen multimodaalista monikanavaista vuorovaikutusta tutkittiin multimodaalisen vuorovaikutuksen sisällönanalyysillä. Siinä kiinnitetään puheen lisäksi erityisesti huomiota ilmeisiin, eleisiin, kosketuksiin, liikkeisiin, kehon asentoon, tunteiden ilmaisuun, naurahduksiin, intonaatioon ja aloitteiden tekemiseen. (Rämä, Kontu & Pirttimaa, 2014).

Tutkimuksen tulokset

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella lapset, joilla on autismikirjo, haluavat olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Nautinnon ja hyvän olon tunne syntyi vuorovaikutuksesta ja yhteydestä toiseen ihmiseen. Lapsen hyvä olo tuli yhdessä olemisesta, hupsuttelemisesta, yhteisestä tekemisestä ja motorisesta toiminnasta. Vaikka tutkimukseen osallistuneet lapset olivat hyvin heterogeenisiä, onnistuneet vuorovaikutuksen hetket ja hyvä olo ilmenivät kaikkien lasten kohdalla sitoutumisena yhteiseen toimintaan kehon kielen kautta: katseina, ilmeinä, eleinä, osoittamisena, nauramisena, kumartumisena toiminnan ylle, lelujen tarkkailuna, matkimisena ja jäljittelynä.

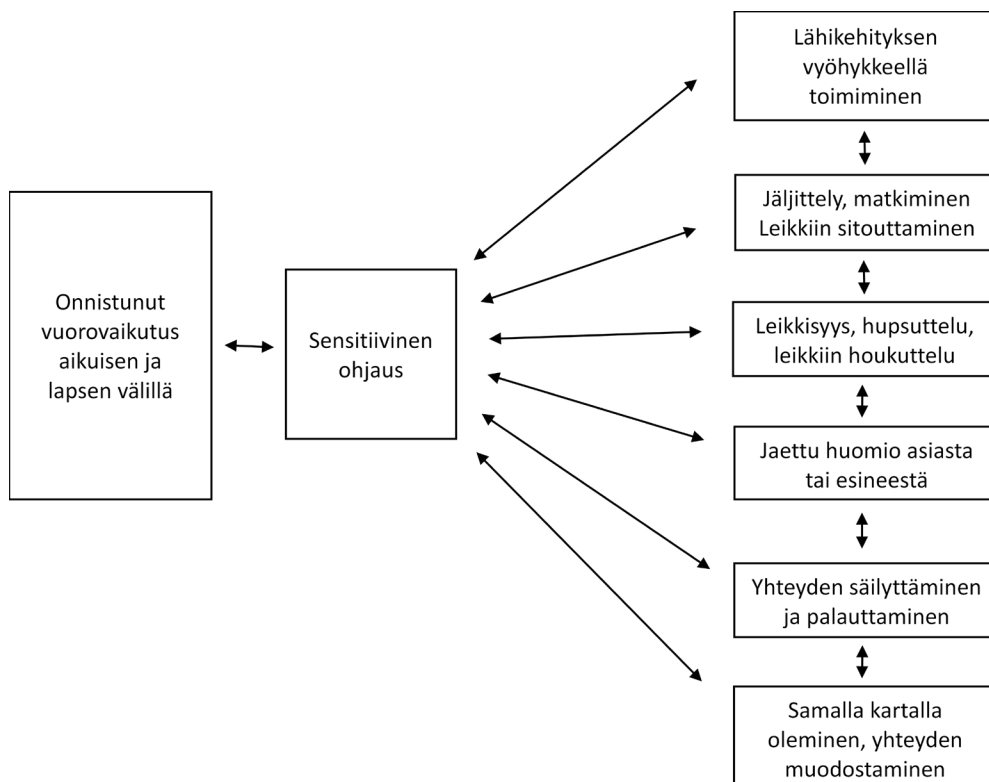
Tässä tutkimuksessa ei esiintynyt ollenkaan *rough and tumble* -peuhuleikkiä yhdenkään lapsen kohdalla.

Tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, että motorinen leikki tuotti lapsille mielihyvää. Lasten kanssa toimineet aikuiset eivät aina huomanneet lasten aloitteita ja tarvitsisivatkin lisäkoulutusta leikin ohjaamisessa, lasten aloitteiden huomaamisessa ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Onnistuneen leikkivuorovaikutuksen malli

Tämän tutkimuksen tuloksena kehitin onnistuneen leikkivuorovaikutuksen mallin (kuvio 1).

Onnistunut leikkivuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä alkaa aikuisen sensitiivisestä ohjauksesta. Jos aikuinen ei ole sensitiivinen lapsen tarpeille muuttaen ja reflektoiden omaa toimintaansa lapsen tarpeita vastaaviksi, ei lapsen leikki kehity ja yhteyttä lapsen ja aikuis-

Kuvio 1. Onnistuneen leikkivuorovaikutuksen malli (Vermilä, 2023).

sen välille ei synny. Mitä vaikeampia vammoja lapsella on, sitä enemmän sosiaalinen leikki ja kommunikaatio tuottavat hänelle haasteita. Oikeanlais-ta sensitiivistä ohjausta tarvitaan, jotta lapsi innostuu leikistä ja jaksaa pitää kiinnostuksensa leikkiin yllä.

Onnistuneessa leikkihetkessä lapsi on kiinnostunut ja sitoutunut yhteiseen toimintaan ja toimii omalla lähikehityksen vyöhykkeellään. Aikuinen ohjaa lapsen leikkiä elein, ilmein, puhein, äänenpainoin ja mallintaen leikkiä. Aikuinen ylläpitää omalla toiminnallaan lapsen innostusta, houkuttellen ja sitouttaen häntä leikkihetkeen käyttämäl-lä omaa ääntään, kehoaan tai eleitään kiinnostuksen herättämiseen, tarkkai-lemalla lapsen ilmeitä ja eleitä ja vas-taamalla niihin, kytkemällä leikittävän leikin lapselle jokapäiväisiin tuttuihin asioihin, jakamalla yhteisen huomion kohteen, antamalla lapsen ohjata toi-mintaa sekä mallintamalla kiinnos-tavaa toimintaa. Jakaessaan huomion jostain itseään kiinnostavasta asiasta, lapsi haluaa kommunikoida itselleen merkittävästä asiasta toisen henkilön kanssa. Lapset, joilla on autismikirjo, voivat jakaa huomionsa toisen ihmisen

kanssa ilman katsekontaktia ilmaise-malla itseään elein, ilmein, ääntelyin ja osoittamalla. Tässä tutkimuksessa lap-set käyttivät jaetun katseen lisäksi myös muita keinoja (äänteleminen, osoitta-minen koskettaen tai sormella, eleet ja elealoitteiden käyttö) huomionsa jaka-miseen. Huomion jakaminen ilmaisee vastavuoroisen vuorovaikutuksen on-nistumista ja yhteisen kiinnostuksen kohteen löytymistä henkilöiden välillä.

Myös yhteyden palauttaminen lap-sen kanssa on tärkeää. Lapsen katseen lähtiessä harhailemaan tai tarkkaa-vaisuuden häiriintyessä, sensitiivinen aikuinen houkuttelee lasta takaisin vuorovaikutukseen kanssaan. Kun ai-kuinen huomaa toiminnan tai leikin tuottavan lapselle mielihyvää ja lapsen nauttivan toiminnasta, tulisi tällais-ta toimintaa jatkaa ja rikastuttaa, jot-ta lapsi saisi myönteisiä kokemuksia leikkihetkistä, ja mahdollinen sisäinen nautinnon tunne heräisi ja linkittyisi yhteiseen leikkihetkeen. Aikuisen toi-minnalla lapsen leikin rikastuttajana ja mahdollistajana on todella suuri mer-kitys lasten, joilla on autismikirjo, koh-dalla.

Teksti perustuu Piret Vermilän maaliskuussa 2023 esittelemään väitöskirjaan *Leikin ja vuorovaikutuksen muotoja lapsilla, joilla on autismikirjo – tapaustutkimus*, joka on julkaistu Helsingin yliopiston Kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisusarjassa Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 157.

Lähteet

Baron-Cohen, S. (2008). *Autism and Asperger Syndrome*. Oxford University Press.

Coplan, R. J. & Rubin, K. H. (1998). Exploring and assessing nonsocial play in the preschool: The development and validation of the Preschool Play Behaviour Scale. *Social Development*, 7(1), 72–91. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00052>

Fuentes, J., Hervás, A. & Howlin, P. (2021). ESCAP practice guidance for autism: a summary of evidence-based recommendations for diagnosis and treatment. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30, 961–984. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01587-4>

Happé, F. & Vital, P. (2009). What aspects to autism predispose to talent? *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 364(1522), 1369–1375. <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0332>

Pellegrini, A. D. (2012). Play. Teoksessa V. S. Ramachandan (toim.), *Encyclopedia of Human Behavior* (s. 126–131, 2. p.). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375000-6.00281-0>

Piaget, J. (1978). *Play, dreams and imitation in childhood*. W.W. Norton & Company.

Rämä, I., Kontu, E. & Pirttimaa, R. (2014). Communicative spontaneity in autism: exploring supportive prompts in an educational context. *European Journal of Special Needs Education*, 29(2), 184–199. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.891720>

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. E. (2015). *Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. PS-kustannus.

Treffert, D. A. (2014). Savant Syndrome: Realities, myths and misconceptions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 564–571. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1906-8>

Vygotsky, L. S. & Cole, M. (1938/1978). Interaction between learning and development. Teoksessa M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman (toim.), *Mind in society: The Development of Higher Psychological Processes* (s. 79–91). Harvard University Press.

Kirjoittaja

Piret Vermilä, KT
Erityisopettaja/Espoon kaupunki
piret.vermila@opetus.espoo.fi

Kirjoittajan kuva: Focusoiva